

(แก้ไข 15 มกราคม 2558)

เอกสารชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน

ตัวชี้วัดและกิจกรรม ภายใต้ยุทธศาสตร์
บูรณาการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ
ปีงบประมาณ 2558

มีข้อมูลสถานการณ์
สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

การจัดทำสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

1. **คำนิยาม :** สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ คือ รายงานที่รวบรวมข้อมูลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เกิดขึ้นในรอบปี เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในแต่ละปี รวมทั้งประเด็นสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่มีความสำคัญและเป็นที่สนใจของประชาชนตลอดจนการคาดการณ์แนวโน้ม สถานการณ์ในอนาคต พร้อมข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

ตามที่กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดยุทธศาสตร์กระทรวงสาธารณสุข ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ปี 2558 ซึ่งมีตัวชี้วัดระดับกระทรวง (ตัวที่ 17) คือ “กระทรวงสาธารณสุขมีฐานข้อมูล สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ระบบเฝ้าระวังด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ” โดยการทำงานตามภารกิจนี้เริ่มที่จังหวัดต้องมีข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่สำคัญ และรู้ข้อมูลสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในพื้นที่เพื่อใช้ในการดูแลแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เพื่อรู้ทิศทางในการขับเคลื่อนงาน รวมทั้งมีระบบเฝ้าระวังด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เป็นระบบและต่อเนื่อง มีการสื่อสารเตือนภัย และนำข้อมูลไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการและแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและคุ้มครองสุขภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเน้นการบูรณาการการดำเนินงานกับภาคีเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งหน่วยงานระดับกระทรวง เขตสุขภาพ และจังหวัด รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ทั้งนี้ ในการจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มีประเด็นงานสำคัญที่เน้นให้มีในรายงาน สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยได้จัดลำดับความสำคัญเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. **กลุ่มที่ 1 การจัดการของเสียจากโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข** เป็นนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขที่เน้นให้สถานบริการสาธารณสุขโดยเฉพาะโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข มีความรับผิดชอบต่อสังคมและไม่ก่อมลพิษต่อชุมชน จึงกำหนดให้มีการจัดทำข้อมูลสถานการณ์ในเรื่อง มูลฝอยติดเชื้อของ รพ.ทุกประเภท และระบบบำบัดน้ำเสียใน รพ. ศูนย์, รพ.ทั่วไป และ รพ.ชุมชน
2. **กลุ่มที่ 2 การคุ้มครองสุขภาพประชาชนในพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษสิ่งแวดล้อม** กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมอนามัยและกรมควบคุมโรค ได้ร่วมกันกำหนดพื้นที่เสี่ยงที่เน้นให้มีการจัดทำสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ในพื้นที่สำคัญ 5 ประเภท ได้แก่
 - (1) พื้นที่เหมืองทอง
 - (2) พื้นที่เหมืองเก่า
 - (3) พื้นที่ที่มีปัญหาขยะอิเล็กทรอนิกส์
 - (4) พื้นที่ที่มีปัญหามลพิษทางอากาศ
 - และ (5) พื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคติดต่อระบบทางเดินอาหารและน้ำ
3. **กลุ่มที่ 3 การคุ้มครองประชาชนในพื้นที่ทั่วไป** ได้แก่ มูลฝอยทั่วไป ตลาดนัด น้ำบริโภค ตู้จำหน่ายหยอดเหรียญ โรงน้ำแข็ง มาตรการทางกฎหมายสาธารณสุข เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีบริบทที่ต่างกันและลักษณะปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ทั้งปัญหามูลฝอยทั่วไป สุขลักษณะของสถานที่จำหน่ายอาหารและความปลอดภัยของอาหารในตลาดสดและตลาดนัดที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ความสะอาดของน้ำบริโภค น้ำแข็ง รวมทั้งน้ำจากตู้จำหน่ายหยอดเหรียญที่เป็นที่นิยมมากขึ้นในสังคมเมือง รวมถึงการใช้มาตรการทางกฎหมายสาธารณสุขในการจัดการปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม

*นอกจากนี้พื้นที่ที่สามารถจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในประเด็นอื่นๆตามสภาพปัญหาของพื้นที่ได้ โดยควรแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเหล่านี้กับผลกระทบต่อสุขภาพได้ที่อธิบายด้วยแหล่งกำเนิดและชนิดสิ่งคุกคาม/ปัจจัยเสี่ยง เส้นทาง การรับสัมผัสและการเข้าสู่ร่างกาย และผลกระทบต่อสุขภาพ (Source-Pathway-Receptor)

2. วัตถุประสงค์หลัก

- 2.1 เพื่อให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมีข้อมูลสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในพื้นที่
- 2.2 เพื่อให้เขตสุขภาพมีข้อมูลสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับเขต
- 2.2 เพื่อให้กระทรวงสาธารณสุขมีข้อมูลสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับประเทศ

3. ขอบเขตและระดับของการจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

ขอบเขตและระดับของการศึกษาสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

- 3.1 **การจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระดับประเทศ** เป็นการจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในภาพรวมระดับประเทศ โดยใช้ข้อมูลสถานการณ์จากเขตสุขภาพทั้ง 12 แห่ง และจากการรวบรวมข้อมูลระดับประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ข้อมูลการใช้พลังงานของประเทศและข้อมูลจำนวนพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานส่วนกลางวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำเป็นรายงานสถานการณ์ในระดับประเทศ ตามประเด็นสำคัญทั้ง 7 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือการดำเนินการอื่นใดที่จะทำให้สถานการณ์ดีขึ้น อันจะส่งผลต่อสุขภาพที่ดีของประชาชน
- 3.2 **การจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระดับเขตสุขภาพ** เป็นการจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพรายเขตพื้นที่รับผิดชอบของเขตสุขภาพ โดยรวบรวมข้อมูลสถานการณ์จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในพื้นที่รับผิดชอบ และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่าง ๆ ในภาพรวมของเขต รวมทั้งวิเคราะห์และจัดทำเป็นรายงานสถานการณ์ของแต่ละเขต และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือการดำเนินการอื่นใดในระดับเขต ที่จะทำให้สถานการณ์ดีขึ้น
- 3.3 **การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระดับจังหวัด** เป็นการศึกษาสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพรายจังหวัด (จำนวน 76 จังหวัด) โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในภาพรวมจังหวัด ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพรายประเด็น รวมทั้งข้อมูลพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษหรือสิ่งคุกคามที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพเนื่องจากสิ่งคุกคามด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาในแต่ละจังหวัด อาจมีความหลากหลายตามบริบทและโครงสร้างทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับจังหวัด จึงเป็นการศึกษาด้านสถานการณ์ในขอบเขตของพื้นที่ โดยคำนึงถึงความเสี่ยงจากหลายปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เช่น จังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดนที่มีการเคลื่อนย้ายของประชากรจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามา ควรรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องปัญหาการสุขาภิบาลอาหารและน้ำ การจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอย และการระบาดของโรคอุบัติใหม่ อุตสาหกรรม เป็นต้น

4. ตัวชี้วัดความสำเร็จ

- 4.1 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมีข้อมูลสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในพื้นที่
- 4.2 เขตสุขภาพมีรายงานสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับเขต
- 4.3 กระทรวงสาธารณสุขมีรายงานสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับประเทศ

5. วิธีการดำเนินงาน

- 5.1 ส่วนกลางสนับสนุนแนวทางการปฏิบัติงานจัดทำสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพให้เขตสุขภาพเพื่อประสานและส่งต่อไปสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนำไปประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย
 - 5.1.1 ตัวอย่างรูปแบบแนวทางการเขียนรายงานสถานการณ์ ฯ ระดับจังหวัด
 - 5.1.2 แบบสำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพระดับจังหวัด
 - 5.1.3 แบบสำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 5.1.4 คู่มืออธิบายคำนิยามรายละเอียดเพื่อการจัดทำรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดย เอกสารทั้งหมดนี้ ดาวน์โหลดได้จาก website <http://enhealthplan.anamai.moph.go.th/> หรือ <http://hia.anamai.moph.go.th/> (ภายใต้หัวข้อ “แนวทางการจัดทำรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ”)
- 5.2 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูล และเพื่อจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระดับจังหวัด
- 5.3 เขตสุขภาพติดตามและรวบรวมข้อมูลสถานการณ์จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และบันทึกข้อมูลวิเคราะห์และประมวลผล พร้อมทั้งจัดทำรายงานสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับเขต และสรุปรายงานเสนอส่วนกลางต่อไป

แผนผังที่ 1 กระบวนการและกลไกการจัดทำสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

กระบวนการ	คำอธิบายกลไกการดำเนินงาน	หลักฐานประกอบ
เริ่มต้น ↓ รวบรวมข้อมูล ↓ สรุปข้อมูล	- เขตสุขภาพประสานกับ สสจ. - สสจ.รวบรวมข้อมูลสถานการณ์ - ศูนย์อนามัย รวบรวมข้อมูลจากจังหวัด - เขตสุขภาพรวบรวม วิเคราะห์และประมวลผล จัดทำรายงาน และส่งต่อไปส่วนกลางเพื่อจัดทำสถานการณ์ระดับประเทศ	- หนังสือราชการจากเขตสุขภาพ ถึง สสจ. - แบบสำรวจหรือข้อมูล หรือรายงานสถานการณ์ระดับจังหวัดที่ส่งให้ศูนย์อนามัย - ไฟล์บันทึกข้อมูล และรายงานสถานการณ์ระดับเขตสุขภาพ

6. การรายงานผลการดำเนินงาน มี 2 ลักษณะ คือ

6.1 การรายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพประจำปี (แต่ละระดับจังหวัด/เขต/ประเทศ) โดยจัดทำเป็นรายงานสถานการณ์ (ตามตัวอย่างรูปแบบรายงานที่แนบมา) หรือจัดทำเป็นเอกสารสรุปสาระสำคัญข้อมูลสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ชี้ให้เห็นสถานการณ์/ปัญหาของพื้นที่

6.2 รายงานการดำเนินงานรายไตรมาส ตามแบบรายงานผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดประจำปีงบประมาณ 2558 (แบบฟอร์มประกอบการรายงานผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์บูรณาการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ: มีฐานข้อมูลสถานการณ์ และระบบเฝ้าระวังด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ)

7. รายงานสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพประจำปี

ตัวอย่างแนวทางการจัดทำรายงานสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มี 4 ส่วน
ประกอบด้วย

- 1) ข้อมูลทั่วไปของจังหวัด
- 2) สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพรายประเด็น
- 3) สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพในพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษ
- 4) บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ตัวอย่าง รูปแบบของรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพระดับจังหวัด
ตามยุทธศาสตร์บูรณาการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

คำนำ

สารบัญ

บทสรุปผู้บริหาร

บทที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัด

- 1.1 ด้านกายภาพ
- 1.2 จำนวนประชากร
- 1.3 โครงสร้างและองค์ประกอบของผู้รับผิดชอบงานด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ
(เช่น สสจ. มีกลุ่มงานอนามัยสิ่งแวดล้อมหรือเป็นงานที่อยู่ภายใต้กลุ่มงานอื่น จำนวนผู้ที่ดูแลรับผิดชอบ
งานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม และการแต่งตั้งคณะกรรมการสาธารณสุขจังหวัด (อสจ.) และจำนวนครั้ง
การจัดประชุม อสจ. เป็นต้น)

บทที่ 2 สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพรายประเด็น

- 2.1 การจัดการของเสียจากโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข
 - สถานการณ์เรื่องมูลฝอยติดเชื้อของ รพ.ทุกประเภท
 - สถานการณ์เรื่องการจัดการน้ำเสียใน รพ. ศูนย์, รพ.ทั่วไป และ รพ.ชุมชน
- 2.2 สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพรายประเด็นในพื้นที่ทั่วไป
 - การจัดการมูลฝอยทั่วไป
 - การจัดการมูลฝอยติดเชื้อ
 - การจัดการสิ่งปฏิกูล
 - การจัดการสุขาภิบาลอาหาร (รวมเรื่อง ตลาดนัด)
 - การจัดการคุณภาพน้ำบริโภค (รวมเรื่องตุน้ำหยอดเหรียญ และโรงน้ำแข็ง)
 - การจัดการเหตุรำคาญ
 - การจัดการกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
 - มาตรการด้านกฎหมายสาธารณสุข
 - การจัดการภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ

2.3 การวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

(โดยในปี 2558 เน้นให้เนื้อหาในรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ครอบคลุมในประเด็นสำคัญ ได้แก่ มลพิษทั่วไป มลพิษติดเชื้อ โรงน้ำแข็ง ตู้น้ำหยอดเหรียญ น้ำบริโภค ตลาดนัดและมาตรการด้านกฎหมายสาธารณสุข เป็นต้น สำหรับรายละเอียดตามแนวทางการรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลรายประเด็นนี้ มีรายละเอียดตามเอกสารแนบ “คู่มือตัวชี้วัดเพื่อการจัดทำรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ” โดยดาวน์โหลดได้จาก website <http://enhealthplan.anamai.moph.go.th/> หรือ <http://hia.anamai.moph.go.th/> (ภายใต้หัวข้อ “แนวทางการจัดทำรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ”)

บทที่ 3 สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพในพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษ

(คำนิยามพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษ คือ พื้นที่ที่มีมลพิษที่เป็นปัญหา เช่น มลพิษจากสารเคมี มลพิษอากาศ และมลพิษโลหะหนัก (เช่น สารหนู ตะกั่ว แคดเมียมปรอทและไซยาไนด์) เป็นต้น) โดยตัวอย่างพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษสำคัญที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพ เช่น พื้นที่เสี่ยงปัญหาฝุ่นละออง (เช่น หมอกควัน การขนถ่ายถ่านหิน โรงไม้หิน โรงไฟฟ้าชีวมวล) พื้นที่เสี่ยงจากสารเคมีรั่วไหล (เช่น การขนส่ง โรงน้ำแข็ง อุตสาหกรรมห้องเย็น และการปนเปื้อนสารเคมีจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ การลักลอบทิ้งสารเคมี แหล่งคัดแยกมูลฝอยอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น) และพื้นที่ที่มีโครงการรุนแรงที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพหรือมีกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

3.1 ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เสี่ยง

- ข้อมูลแหล่งกำเนิดมลพิษ (เช่น ข้อมูลที่ตั้งอธิบายลักษณะสถานการณ์พื้นที่เสี่ยง เป็นต้น)
- ชนิดมลพิษที่อาจเกิดขึ้นจากแหล่งกำเนิด (เช่น ชนิดมลพิษ/สิ่งคุกคาม ลักษณะปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้น และความรุนแรงของปัญหา เป็นต้น) และตัวกลาง (ดิน น้ำ อากาศ และอากาศ) ที่ปนเปื้อนหรือที่อาจปนเปื้อน (โดยการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือเก็บตัวอย่างตรวจ)
- ข้อมูลผลการตรวจวัดสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (เช่น ตรวจวัด ณ แหล่งกำเนิด ชุมชน และพื้นที่โดยรอบ เป็นต้น)
- ข้อมูลขอบเขตการปนเปื้อน (เช่น รัศมีการปนเปื้อนและเส้นทางการปนเปื้อน เป็นต้น)

3.2 ข้อมูลด้านสุขภาพ

- ข้อมูลด้านสุขภาพ เช่น ผลการตรวจคัดกรองสุขภาพและผลการตรวจทางชีวภาพ เป็นต้น
- ข้อมูลโรคจากมลพิษสิ่งแวดล้อม เช่น ข้อมูลที่ได้จาก ICD10 หรือข้อมูล 43 แฟ้มของ สนย.

3.3 การวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูล

(นำข้อมูลจาก 3.1 และ 3.2 มาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อบอกความชุกหรืออุบัติการณ์ของโรค แนวโน้มของโรค กลุ่มเสี่ยงและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมกับผลกระทบต่อสุขภาพและการเกิดโรคได้โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การทำแผนที่เชิงพื้นที่ การวิเคราะห์ทางระบาดวิทยา และหลักสถิติ เป็นต้น)

บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

- ประเด็นสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่สำคัญและการดำเนินการแก้ไขปัญหา
- อุปสรรคในการดำเนินงาน (เช่น ขาดบุคลากรและงบประมาณ เป็นต้น)
- ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

บรรณานุกรม

ภาคผนวก